

Л.П.Сгеців

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ І ПОТУЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Загальна криза в економіці, неадаптованість всієї системи господарювання до ринкових умов, орієнтація підприємств на отримання максимального прибутку без врахування фактичного рівня використання виробничого потенціалу послабили увагу до проблеми формування оптимальної величини виробничих спроможностей підприємств. Однак саме в умовах ринку важливе значення має їх об'єктивна оцінка за масштабами випуску, номенклатурою й асортиментом, структурою та параметрами продукції. Виробничі спроможності визначаються виробничим потенціалом, який представляє на ринку позицію конкретного виробника.

Формальний підхід до понять «виробничий потенціал» і суміжного з ним — «виробнича потужність» на практиці ускладнює порядок встановлення реальної їх величини, а значить деформує ринкову стратегію поведінки підприємств. Назріла погребя в чіткому визначенні цих понять як на рівні промисловості, так і на рівні кожної галузі, підприємства.

Виробничому потенціалу присвячена обмежена кількість наукових досліджень. До вчених-економістів, у роботах яких висвітлюються понятійний апарат, структура, проблеми формування і використання виробничого потенціалу, можна віднести передусім Абалкіна Л.І., Анчишкіна А.І., Архипова В.М., Горбунова Е.П. та ін. [2, с.7].

У вітчизняній науковій літературі одним із перших поняття виробничого потенціалу використав Анчишкін А.І., включивши в нього ресурси, які в процесі виробництва виконують функції факторів виробництва.

Ресурсний підхід набув найбільшого поширення серед сучасних учених. Суть його зводиться до двох дещо відмінних значень:

виробничий потенціал — це максимальна кількість матеріальних благ, яку може виготовити підприємство за умови повного викорис-

тання кожного з ресурсів, без врахування їх взаємодії та участі в процесі виробництва. Такої позиції дотримуються Абалкін Л.І., Лукінів І.І., Чернікова Д.А. [1, с.12];

виробничий потенціал — це сукупність ресурсів, здатних виготовляти в процесі їх взаємодії максимальну кількість матеріальних благ. Таке визначення цього поняття дають Свободін В.І., Фігурнов Е.Б., Шевченко Д.К. та ін. [16, с.39].

Досить поширеним є ототожнення виробничого потенціалу з виробничою потужністю (Белова С.А., Горбунов Е.П., Донець Ю.Ю.).

За різними джерелами теоретичних досліджень до виробничого потенціалу відносяться різні ресурси або ж елементи.

Таблиця 1

Склад виробничого потенціалу

Автори і джерела інформації	Елементи виробничого потенціалу						
	засоби праці	предмети праці	трудо-ві ре-сурси	вироб-нича потуж-ність	тех-ноло-гія	при-родні ресур-си	нема-те-ріальні активи
Авдєєнко В.Н. Котлов В.А. [2, с.7]	■	■	■		■		■
Архипов В.М. [5, с.11]	■	■	■				■
Донець Ю.Ю. [7, с.3]				■			
Іванов М.І. [13, с.4]	■	■	■		■		
Фальцман В.К. [15, с.3]	■			■			
Фігурнов Е.Б. [16, с.39]	■	■	■		■		
Хачатуров І.С. [17, с.12]	■	■	■				
Хейнман С.А. [18, с.13]	■	■	■	■	■	■	■

Як видно з табл. 1, більшість авторів включає до складу виробничого потенціалу засоби праці (у формі основних фондів), предмети

праці та трудові ресурси. Частина з них долучає до названих ще й технологію, а деякі — нематеріальні активи і, навіть, природні ресурси. Виробнича потужність загалом відособлена від засобів виробництва і є або єдиним виразником потенціалу або в поєднанні з основними фондами (за окремими винятками).

На нашу думку, виробничий потенціал як сукупний виразник пропозиції підприємства є продуктом оптимальної взаємодії засобів виробництва і трудових ресурсів. Технологія і природні ресурси — це обмежуючі фактори, відповідно, внутрішні і зовнішні, у рамках яких відбувається виробничий процес.

Нематеріальні активи — фактор удосконалення кожного з елементів виробничого процесу. А виробнича потужність — це потенціал засобів праці. Отже, вона є складовою виробничого потенціалу, але не може підміняти його ні за змістом, ні за обсягом. Таким чином, є підстави вважати, що виробничий потенціал підприємства — це спроможність засобів виробництва і трудових ресурсів випускати продукцію та надавати послуги належної якості за умов максимального використання кожного з елементів виробничого процесу у їх взаємодії в межах застосовуваної технології і нематеріальних активів.

Полеміка з приводу суті поняття «виробнича потужність» значно ширша, оскільки зміст його визначає конкретні засади методики розрахунку потужності на різних рівнях. В економічній науці радянського періоду ця проблема була в центрі досліджень Авдеєнка В.Н., Котлова В.А., Кваші Я.Б., Коновалової Н.П., Сліжиса М.У. [2,10,14]. Проблемами виробничої потужності в українській економічній науці займалися такі вчені, як Атаманчук Р.П., Донець Ю.Ю., Гейфман Р.С., Іванов М.І., Крайник І.У., Кузьмін О., Петрович Й.М., Штефанич Д.А. та ін. [6,12,20].

Усі міркування щодо суті виробничої потужності можна розглядати в двох аспектах:

як розрахункову величину, що служить для обґрунтування виробничої програми, орієнтації на наявність резервів, виявлення технічних можливостей знарядь праці випускати максимум продукції. Таку позицію займає більшість авторів, зокрема Воскресенський Б.В., Давидович С.К., Засухін А.Т. [2, с. 9];

як об'єктивну, реально існуючу категорію, що має безпосередній зв'язок з економічним потенціалом держави і споживчою вартістю

основних виробничих фондів. Такої думки дотримуються Анчишкін А.І., Коновалова Н.П., Петухов Р.М. Однак вони не дають конкретного визначення виробничої потужності [3, с. 10].

Різні автори неоднозначно підходять до визначення складових виробничої потужності (ВПт) та умов їх використання. Найбільш типові варіанти визначення ВПт наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Елементи виробничої потужності

Автори і джерела інформації	Склад ВПт							
	устаткування	виробнича площа	матеріали	ПВП	техніка і технологія	режим роботи	якість продукції	трудомісткість
Кваша Я.Б. [10, с. 9]	повне використання					двозмінний		
Гугари Г.Д. [8, с. 52]	повне використання			потрібної кваліфікації		діючий		
Штефаніч Д.А. [20, с. 6]	повне використання	повне використання			передові досягнення		висока	
Петрович Й.М. Бойко Є.І. [12, с. 10]					досягнутий рівень			
Гейфман Р.С. [6, с. 16]	повне використання				передові досягнення			мінімально можлива
[3, с. 14]	повне використання							

Автори і джерела інформації	Склад ВПт							
	устаткування	виробнича площа	матеріали	ПВП	техніка і технологія	режим роботи	якість продукції	трудомісткість
[9, с. 21]	максимально можливе використання	максимально можливе використання					висока	мінімальна
[11, с. 82]	повне використання	повне використання	повне використання		передові досягнення	оптимальний		

Як видно з табл. 2, більшість авторів вважає, що основою формування величини виробничої потужності є забезпечення повного використання устаткування. Деякі автори долучають до цього використання передових досягнень техніки і технології. Окремі науковці вважають, що величина виробничої потужності залежить також від використання виробничих площ. Серед факторів, які впливають на формування виробничої потужності, частина дослідників називає режим роботи, причому немає єдності щодо його величини (двозмінний, оптимальний чи діючий). Деякі автори наголошують на необхідності дотримання високої якості продукції, інші — на забезпеченні мінімально можливої трудомісткості.

На наш погляд, виробнича потужність — це здатність підприємства випускати за одиницю часу продукцію за видами і параметрами, що відповідають потребам ринку, у межах оптимальної експлуатаційної спроможності устаткування, повного використання річного робочого часу (двозмінний режим), ефективної організації виробництва і праці.

Таке визначення забезпечує ідентичний підхід до порядку формування виробничої потужності галузей промисловості з урахуванням специфіки їх виробництва і продукції.

1. Абалкин Л. Интенсификация и экономический рост // Плановое хозяйство, 1985. №8 С.12. 2. Авдеенко В.Н., Котлов В.А. Производственный потенциал промышленного предприятия. М., 1989. 3. Анализ использования и методология планирования производственных мощностей // Научн. тр. НИИ планир. и нормативов. М., 1981. 4. Анчишкин А.И. Прогнозирование роста социалистической экономики. М., 1973. 5. Архипов В.М. Проектирование производственного потенциала объединений (теоретические аспекты). Л., 1984. 6. Гейфман Р.С. Использование производственной мощности в промышленности. К., 1979. 7. Донец Ю.Ю. Эффективность использования производственного потенциала. К. 1978. 8. Экономика, организация и планирование промышленного производства. М., 1972. 9. Использование производственного потенциала в промышленности // Сб. научн. тр. М., 1987. 10. Кваша Я.Б. Резервные мощности. М., 1978. 11. Краткий экономический словарь. М., 1986. 12. Петрович Й.М., Бойко Є.І. Техніко-організаційні основи поліпшення використання виробничих потужностей і основних фондів. К., 1975. 13. Производственный потенциал: обновление и использование. К., 1989. 14. Слижис М.У. Экономический потенциал основных производственных фондов в машиностроении. М., 1986. 15. Фальцман В.К. Производственный потенциал СССР: Вопросы прогнозирования. М., 1987. 16. Фигурнов Э.Б. Производственный потенциал социалистического общества // Политическое самообразование. 1982. №1. С.39. 17. Хачатуров И.С. Эффективность социалистического общественного производства // Вопросы экономики. 1980. №7. С.26. 18. Хейнман С.А. Производственный и научно-технический потенциал СССР // Вопросы экономики. 1982. №12. С.13. 19. Черникова Д.А. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты // Экономические науки. 1981. №10. С.8. 29. Штефанич Д.А. Визначення виробничих потужностей промислових підприємств. К., 1974.

Стаття надійшла до редакції 24.01.96